

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Nye digte - 1841

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Nye digte - 1841", i Heiberg, Johan Ludvig: *Nye digte - 1841*, udg. af Klaus P. Mortensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, cop. 1990, s. 171. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibergjl05val-shoot-idm140194649776512/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Nye digte - 1841

er den 17. jan. – *Profane*: lat. egentlig det, der står foran templet, dvs. det verislige, det der ligger uden for det helliges område. – *Gestalt*: skikkelse.

- 18 *Troer du ei, den dunkelt længes*: englens ord spiller på Paulus' brev til Romerne 8,19-23 om skabningens længsel efter forløsning. – *Sordin*: lyd-dæmper til musikinstrument. – *Forbud*: forvarsel.
- 19 *Fly Naturen med*: forsvind også fra naturen. – *lønlige*: skjulte.

En Sjæl efter Døden. En apokalyptisk Comedie

- 21 *apokalyptisk*: af gr. apokalypse: tekst der handler om verdens undergang. Her en komedie, som skildrer tilstanden efter det enkelte menneskes død.
- 23 *Subscription*: indsamling, hvor man med sin underskrift tegner sig for et bidrag. – *Liremanden*: lirekassemanden. – *Sligt*: sådan noget. – *fast*: næsten.
- 24 *Paa denne Luxus...*: Danmarks store statsgæld i midten af 1830'erne medførte opfordringer i bladene til at spare, f.eks. på lønninger og pensioner, som Heiberg imødegik i »Flyvepostens ved at foreslå optagelse af et nyt statslån. – *Fadaiser*: fr. tåbeligheder. – *raisonnere*: gøre indvendinger. – *Faer*: Sjælen taler ned til Sanct Peder. – *Nøglen*: Matth. 16,19, hvor Jesus giver Simon Peter himmeriges nøgler.
- 25 *min Næstes Gods begjæret*: spiller på det 10. bud i 2. Mos. 20,17 og 5. Mos. 5,21.
- 26 *Pensionen*: forudsætter at Sjælen har været embedsmand, hvad han imidlertid ikke har.
- 27 *Nazareth*: Jesu fødeby. Navnene i det følgende refererer til evangeliernes beretninger om Jesu liv.
- 29 *Stolemager Dessau*: leder af en gruppe Amerika-udvandrere, som i 1838 blev udplyndret til søs af Carlisten, dvs. tilhængere af Don Carlos, som efter sin broder Ferdinand den 7's død, forsøgte at erobre magten i Spanien; hans oprørsforsøg endte i nederlag i 1839. – *vist*: bestemt, afgjort.
- 31 *det Reale*: undervisningen i realfag. Det voksende borgerskabs behov for praktisk uddannelse gav sig udslag i en kritik af latinskolen. I en artikel i »Flyveposten« 1834, »Symbolik« forsvarede Heiberg den klassiske dannelse, fordi den er det bedste middel til indsigt i tankens udvikling. – *Og dog var Ordet Gud*: Johs. 1,1. – *allegorisk*: billedlig. – *notorisk*: almindeligt kendt.
- 32 *thi Aand og Bogstav...*: 2. Kor. 3,6: »Thi Bogstaven ihjelslaar, men Aanden levendegjør« cit. eft. den aut. overs. af NT 1819. – *Christi Bud til alle Sjæle*: næstekærlighedsbudet. – *man bør ikke stjæle*: fordrejning af det 8. buds: du må ikke stjæle, 2. Mos. 20,15 og 5. Mos. 5,19. – *Loven*: egl. de 5 Mosebøger, her: Det gamle Testamente i modsætning til *Evangeliet*, Det nye Testamente. – *Pflichter har mod Gud, sig selv og Næsten*: spiller på den rationalistiske biskop Balles »Lærebog i den evangelisk-christelige Reli-

- gion» fra 1791, der fungerede som katekismus i skolerne højt op i 1800-tallet. Sjælen husker endnu brokker af den. – *Han er ufattelig*. Det mente Heiberg netop ikke, hvad han bl.a. gav udtryk for i sin anmeldelse af Dr. W.H. Rothes treemighedslære i første nummer af »Perseus», 1837.
- 33 *Keiseren, hvad der ham tilkom*: Luk. 20,25: Så giv da kejseren, hvad kejserens er. – *som han dig har forlenet*: som han har givet i din varetægt. – *gaar rejst*: dumpe.
- 34 *Eden*: Paradis.
- 36 *Aristophanes*: (ca. 445-385 f.Kr.) gr. komediedigter. – *Elysium*: gr. de saliges øer. – *Philologer*: de lærde kommentatorer af de antikke tekster. – *Gevalt*: vold og magt. – *attisk Salt*: åndfuldt (græsk) vid; attisk af Attika, det landskab Athen ligger i. – *Skyer*: Aristofanes' komedie »Skyerne» fra 423 f.Kr.
- 38 *Syntax*: gr. sætningsbygning. – *Som vi kalde her den slette*: hentyder til en teori fremsat af rektor Bloch i 1830'erne om, at udtalen i nygræsk og oldgræsk var den samme. – *lægge Vind paa*: bestræbe sig på.
- 39 *Hellas*: jf. n.t.s. 15. – *have mig fixeret*: holde mig for nar.
- 40 *classisk*: det som hører antikken til. – *Handelsklasse*: egl. handelsklasser fandtes ikke på Heibergs tid, men visse privatskoler tilbød undervisning i bogholderi, varekendskab o.l. – *Homer*: (8-700-tallet f.Kr.) if. traditionen digteren af »Iliaden» og »Odysseen».
- 41 *Han jeg kjender ...*: Sjælens kendskab til Sokrates stammer fra Oehlenschlägers drama af samme navn fra 1835, hvor Aristofanes, helt uhistorisk, forelsker sig i Sokrates' datter Daphne og fortryder, at han spottede ham i »Skyerne». – *Han Gjften drak*: Sokrates blev i 399 f.Kr. anklaget for at fordærve ungdommen og for ikke at tro på statens guder og dødsdøm; dommen blev eksekveret ved at han drak skarpsydegift.
- 43 *Raketten*: københavnsk smudsblad, 1831-33. – *Avind*: misundelse. – *erkjender*: anerkender.
- 44 *Styx*: i gr. mytologi en af floderne i underverdenen. – *primer*: vrøvler. – *Ris*: prygl. – *Orlog-Digter-Stavn*: betydningen usikker; måske en hentydning til det billede Oehlenschläger giver af Aristofanes i »Socrates». – *Hvor en Kunstner*: billedhuggeren Bertel Thorvaldsen (1768-1844). – *Hvor en Digter uden Mage*: en digter uden lige, her Oehlenschläger (1779-1850). – *Nordens Guders Vogn*: hentydning til Oehlenschlägers »Nordens Guders», 1819.
- 45 *hinn Stad*: København. – *bramme*: prale. – *forblommet*: forblommet, uklar. – *Musæet*: Thorvaldsens museum, som man samlede ind til fra 1837; Heiberg, som gik ind for museet, ømmede sig dog over, at mange af bidragyderne hverken forstod eller interesserede sig for Ts kunst.
- 46 *Trykkefriheds-Selskab*: oprettet 1835, udtryk for borgernes vågnende politiske interesse i 1830'erne. Heibergs aversion mod selskabet hænger ihvertfald delvis sammen med, at dets stiftere i sin tid havde afleveret en adresse til kongen om trykkefrihed uden at bede Heiberg om at være

- medunderskriver. – *Folkebladet*: »Dansk Folkeblad, udg. af Trykkefrihedsselskabet 1835-48. – *Anonymt*: if. Trykkefrihedsforordningen af 27. September 1799 var det ulovligt at udgive anonyme skrifter, men når det drejede sig om bidrag i aviser o.l., var det redaktøren, som heftede juridisk
- 47 *Supplicanten*: ansøgeren. – *pukker*: holder. – *Grobian*: grov person. – *Nepotisme*: begunstiggelse af slægtninge ved embedsbesættelser; problemet var blevet rejst af overlærer Johs. Hage i »Kjøbenhavnsposten» i 1835. – *Douceur*: dusør, bestikkelse. – *Intet give vil paa Haanden*: ikke betale bestikkelse.
- 48 *Baadsmænd*: hentydning til forestillingen i gr. mytologi om, at sjælene må betale færgemanden Karon en obol for at blive sejlet over Styx. – *fore*: fodre. – *Toldbodhund*: hentydning både til hunden Kerberos, som vogter indgangen til det gr. helvede Hades, og til en aktuel episode, hvor vagthundene på Toldboden havde bidt en ung pige ihjel. – *ganske vist*: helt afgjort. – *mac'adamsk Chaussee*: en bred kørevej, anlagt efter den skotske ingeniør Mac Adams (d. 1836) metode, hvor vejen belægges med en blanding af grus og skærver, den såkaldte macadamisering. – *Pas*: når man rejste mellem landsdelene, måtte man have et pas. – *Mephistopheles*: djævelen; navnet optræder første gang i 1500-tallet i den folkelige tradition. – *Seniteur*: fr. tjener; høfligheds- og ærbødighedsudtryk.
- 49 *alert*: parat. – *vise sin Hæl*: gå sin vej. – *rørende*: medlidende. – *frister*: sætter på prøve.
- 50 *Det er mageligt nok . . .*: Mephistopheles' monolog er en ironisk karakteristik af Heibergs samtid og dens manglende sans for idéen, der gør alt forskelsløst – til den slette uendelighed (jf. efterskriften). – *Sind*: sindelag. – *Betingelsen*: det at være betinget af fortiden, historien. – *Moment*: øjeblik. – *præsent*: nærværende, nyt. – *discret*: uden forbindelse med noget andet. – *Continuitet*: sammenhæng. – *Anapæst*: to trykløse stavelser efterfulgt af en trykstærk som f.eks. i sjælens egen replik.
- 52 *Prus*: lat. forudgående. – *Klubben*: siden 1700-tallets slutning havde København haft et rigt borgerligt klubliv. – *L'Homme*: kortspil.
- 53 *Næsen spidset paa*: sat næsen op efter. – *Kjøbenhavnsposten*: (1827-59) liberalt blad, Heibergs ærkerival; angreb i januar 1840 Heiberg og Martensens hegelianisme. – *Adressavis*: »Kgl. alleens privilegerede Kjøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretningers» (1759-1909); annonceblad, men med bekendtgørelser, hofnyheder, mindedigte og fra 1840 også politiske artikler.
- 54 *den blev til Intet*: hentyder til, at »Adresseavisen», som tidligere havde været en af de mindste aviser, i 1838 fik et nyt format, der gjorde den til en af de største. – *tintet*: befængt med tinter, dvs. bændelorm på et tidligt udviklingstrin. – *Asylprojecter* og *Vandprojecter*: to af »Adresseavisen» mærkesager. – *Bedemandsstil*: svulstig måde at tale på; spiller på Holbergs komedie »Den Stundesløse», hvor udtrykket bruges i 3. akt 4. scene. – *Contoirs Vægter*: redaktøren af »Kjøbenhavns Adresse-Comptoir», der

- udgav »Adresseavisen«. – *Forslag*: her: tidsfordriv. – *Maskepi*: her: letfærdig omgang med sandheden, intriger, bagtalelse. – *Sibbern*, F.C.: (1785-1872) forfatter og professor i filosofi ved Kbh's Universitet (1818-68); udgav i 1819 »Om Elskov eller Kjærlighed mellem Mand og Qvinde»; skrev 1838 en afhandling om Hegel, hvori Heiberg kaldes en diletant i filosofien. – *Contemplation og Ironie*: S. skrev i 1828 en ironisk artikel om englændernes togt til Kbh. i 1807, som man imidlertid tog for at være alvor. S. måtte derfor offentligt erklære: »Det turde vel hende, at jeg oftere brugte Ironien. Jeg vil da om slige Ting herefter sætte: Contemplation, saa forstaae Publikum og jeg hinanden». Contemplation: lat. selvfordybelse, grublen. – *Dagen*: (1803-43) stærkt konservativ avis. – *slet Redaction*: i juli 1840 meddelte »Dagen»s redaktør, at han ikke var ansvarlig for de indrykkede artikler. – *Rostocks Person*: »Dagen»s udgiver og forlægger. – *nidsk*: misundelig, ondskabsfuld. – *i syv Redacteursers Tid*: »Dagen» havde fra 1835-40 7 redaktører. – *hans Elev*: cand.jur. H.J. Trojel, som i 1840 langede voldsomt ud efter de liberale i »Dagen».
- 55 *Den Frisindede*: yderligtgående liberal avis (1835-46). – *Reflexion*: eftertanke. – *Fædrelandet*: de liberales vigtigste organ; ugeblad 1834-39, herefter dagblad til 1882, hvor det gik ind. – *Rosenhoff*: redaktør af »Den Frisindede». – *Siesby*: skomager Gottlieb S., som 1840-41 udgav »Folkevennen, en Tidende for Borgere og Borgerligsindede»; her kunne abonnenterne verderlagsfrit indrykke annoncer.
- 56 *anticipere*: foregriber; Sibbern havde klandret Heiberg for ikke at stave ordet korrekt: antecipere. – *gefaller*: behager. – *Postførsendelses-Ret*: som helhed fik kun de regeringsvenlige aviser tilladelse til at benytte brevposten. Resten var henvist til den meget dyre pakkepost 1 gang ugentlig. – *Danserinder og Heste*: udfald mod publikums smag for det bastante, håndgribelige; for Heiberg var dansen en af de underordnede kunstarter. – *Hofparket*: fripladser på 1. parket; Heiberg ønskede dem afskaffet.
- 57 *Mulatten og Maurerpigen*: skuespil af H.C. Andersen, opført 1. gang i henholdsvis febr. og dec. 1840. H.C.A. ragede uklar med Heibergs, da han forsøgte at overtale fruén til at spille hovedrollen i »Maurerpigen». – *erkjendt*: H.C.A. brugte ordet i betydningen: anerkendt. – *Skaane*: studenterne i Lund hyldede i april 1840 H.C.A. for »Mulatten». – *Hundsrick*, *Swinemunde*: nordtyske lokaliteter; spiller desuden på henholdsvis hund og ryg, svin og mund. – *Constantinopel*: H.C.A. rejste i slutningen af 1840 sydpå mod Italien, Grækenland og Konstantinopel. – *Seraillet*: sultanens harem. – *det orientalske Spørgsmaals Tegn*: det orientalske spørgsmål var atter blevet aktuelt med krigen mellem Tyrkiet og Ægypten i 1839. Spiller måske også på H.C.A.s højde og kropsholdning. – *Stor-Eunuken*: en eunuk er en kastrat, der fungerer som tjener eller vagt i haremnet. – *Inferieureme*: de underordnede, undersåtterne.
- 58 *af Hovedløse* . . . : i Holbergs »Niels Kliim» findes et land, hvis indbyggere er hovedløse; de bruges bla. til pedeller. – *Direction af Aandløse*: universitetets direktion var under stærk kritik i slutningen af 1830'erne. – *lænde So-*

- cieteter*: lærde selskaber. – *balsamere*: konservere (et lig). – *Hvor man ... Skole*: stående vending fra tidens debat om realundervisningen.
- 59 *gemeenlig*: som regel. – *Musernes Elv*: Muserne, som opr. er kildegudinder, er de 9 gudinder for kunst og videnskab i gr. mytologi.
- 60 *billigt*: rimeligt. – *Jesuitisme*: skinhellig moral, hvor målet helliger midlet. Jesuiterne: munkeorden, oprettet af den katolske kirke i forbindelse med modreformationen. – *Etetera*: lat. osv.
- 61 *capabelt*: i stand til. – *Sphære*: virkekreds. – *I Pantheisme ...*: jf. skildringen af panteismens fejltagelse i »Gudstjeneste«. – *forqvæler*: ødelægger. – *Luttring i Flammer*: renselse i skærsilden. – *væve*: vrøvle.
- 62 *Lod*: skæbne. – *Qvad*: digt.
- 63 *Inconsequens*: selvrødsigelse.
- 64 *Zone*: lokalitet. – *sig skikke*: opføre sig.
- 67 *Et Navn er en Lyd*: skjult citat fra Goethes »Faust» I, hvor Faust siger til Grete (Margarete) i vers 3456-57: »Følelsen er alt, Navnet kun en Klang, en Røg, der ligger som Taage om Himmelgløden.» Se i øvrigt n.t. s. 70.
- 68 *det rette Swing*: tingenes egentlige beskaffenhed, sammenhæng. – *Lyder*: fejl. – *Skjelmer*: slyngler. – *helmer*: giver op.
- 69 *det Reale*: den materielle Virkelighed. – *smidsker til*: indynder sig hos. – *Fjante*: fjols.
- 70 *min sorte Kappe, Som Doctor Faust ...*: egl. Dr. Joh.F., tysk alkymist fra o. 1490-1539, som if. folkelig tradition indgik en pagt med djævelen; forlæg for Goethes »Faust» I-II (1808-32). Sammen med Hertz oversatte Heiberg et brudstykke af I del i 1832. Her sigtes der til det sted i »Faust» I, hvor Mefisto siger til Faust (vers 2065-66) i Heibergs oversættelse: »Vi brede Kappen ud; det er saa nemt, / Mig synes den Befordring er den bedste.« »Poetiske Skr.» bd. XI, 1862 s. 30.
- 71 *Skuespilleren*: formodentlig sigtes der til Heibergs samtidige, skuespilleren N.P. Nielsen, som H. havde et gammelt udestående med. – *Aske*: dødelige. – *røde Placater*: angiver at forestillingen er aflyst.
- 72 *Collegium*: ministerialkontor. – *Resolutionen*: beslutningen. – *Jupiter*: faderguden i rom. mytologi; modsvarer gr. Zeus. – *Mahomed*: profeten Muhammed, islams grundlægger. – *Brama*: skaberguden i hinduismen.
- 73 *Nathan den Vise*: den tolerante hovedperson i den tyske digter Lessings skuespil »Nathan der Weise», 1779, hvor den kristne, jødiske og islamske tro ses som ligeberettigede.
- 74 *notabene*: lat. vel at mærke.
- 75 *Piller*: stiklerier. – *Visker*: lussing. – *jeg er uforbederlig*: jeg kan ikke blive bedre. – *Recensenter*: anmeldere, kritikere. – *Skuspel*: tvivl, betænkelighed. – *Subject*: lat. emne eller person. – *gaaer ... rejct*: bliver forkastet, dumper. – *Tort*: skade.
- 76 *Petrus*: lat. form af Peter, egl. sten, klippe. – *forskyldt*: være skyld i. – *Instrument*: jf. Mephistopheles' ord om digteren i 3. akt s. 60 f. – *Fusker*: dilet-

- tant, én der ikke kan sit håndværk. – *Spiller*: den som spillede på mig. – *Applaus*: bifald.
- 77 *vante Bræder*: de skrår brædder, scenen. – *cabalere*: lave intriger.
- 78 *Vind*: indholdsløst karrieremageri. – *Souffleur*: sufflør, den der hviker replikkerne til skuespillerne fra sufflorkassen forrest på scenegulvet, hvis de går i stå. – *Du klingende Bjælde*: 1. Kor. 13,1: «Taler jeg med Menneskers og Engles Tungemaal, men havde ikke Kjerlighed, da var jeg et lydende Malm eller en klingende Bjælde» – *hede Qualm*: kvælende hede.
- 79 *Pactum*: lat. pagt, aftale.
- 80 *men da Forord ingen Trætte brød*: ordsproget: forord bryder ingen trætte, som her kan omskrives således: men da en aftale ikke afværger strid. – *paa Tøer*: på skift. – *Møien*: besværet. – *Klinte*: giftig ukrudtsplante; symbol på dem som ikke vil blive frelst i lignelsen fra Matth. 13,25 ff. – *almindelig Værnepligt*: et liberalt programpunkt, v. havde hidtil kun omfattet bønderne; i 1840 nedsatte man en kommission som skulle overveje indførelsen af a. v. – *Brandskat*: obligatorisk brandforsikring.
- 81 *Mød*: formål. – *Danaidernes store Kar*: gr. mytologi; Danaiderne var Kong Danaos' 50 døtre, som på én nær alle dræbte deres ægtemænd i brudesengen og som straf skulle fylde et bundløst kar i underverdenen med vand. – *Bøcker*: en som laver tønder og kar. – *maged*: virkede. – *Sjouer*: losarbejder; ikke brugt nedsættende. – *Licentiat*: lat.; akademisk titel. – *Belletrister*: fr. skønånder, litterater.
- 82 *Dont*: gerning, arbejde. – *Nytte*: egen nytte.
- 83 *concurrere*: lat. samarbejde, egl. løbe sammen.

De Nygifte. En Romance-Cyclus

- 85 *Romance-Cyclus*: kreds af romancer; romancen er en kort, episk digtform med lyriske elementer.
- 87 *Viv*: hustru. – *Leilighed*: bolig.
- 88 *Ved*: træ, brænde. – *tarveligt Bord*: beskedent måltid.
- 89 *vederpæge*: forfriske. – *Skend*: (fest)dragt.
- 90 *Strykflod*: styrtregn. – *tændte Hymens Flammer*: tændte offerilden for kærlighedens gud, dvs. viet; gr. Hymen er egl. d. kultiske bryllupsråb og navnet på bryllupsguden.
- 91 *fixeert*: narret. – *geneert*: generende.
- 92 *Vildbrud*: vildtsteg.
- 93 *Kummer*: sorg.
- 94 *Knøs*: ung fyr. – *Først-Elev*: skovbrugselev.
- 96 *Trøstet*: skaren af venner og slægtninge. – *Slampamper*: ty. sviren, her: frådseri.
- 97 *hover*: huer, behager.
- 99 *flyer*: undviger, holder sig borte.